

MOŽNOSTI VYUŽITÍ PTAČÍCH KRMÍTEK KE SLEDOVÁNÍ POPULACÍ PTÁKŮ

A possibility of application of bird feeders for investigating of bird populations

Petr MILES

ÚVOD

Ptačí krmítka jsou místa, kde lze mnohé ptáky dobře pozorovat, popřípadě provádět odchyty a kroužkování, zaznamenávat biometrické údaje odchycených jedinců a sledovat jejich proměnlivost. Jedná se sice zpravidla o druhy obvyklé a všeobecně známé, avšak právě ty mívají z hlediska využití při biologické ochraně porostů největší význam a mohou být vhodnými a dostupnými objekty výzkumu.

MATERIÁL A METODIKA

V příspěvku uvádím všechny druhy ptáků, které jsem na krmítkách pozoroval a odchytit a připojuji stručnou charakteristiku jejich výskytu. Podrobněji vyhodnocuji ptačí druhy, které zaletují ke krmítkám častěji a od kterých jsem shromáždil více údajů. Poznatky byly získávány na okenních a venkovních krmítkách, kde byla jako základní krmivo používána slunečnicová semena. Doplnkovou potravou byl v některých případech hovězí lůj, ptačí zob (směs semen pro ptáky prodávaná v obchodech), bukvice a sušené jeřabiny. Hlavně ve městech jsem pozoroval přikrmování ptáků na okenních i venkovních krmítkách také obilím a pečivem.

Výskyt ptáků na krmítkách jsem sledoval převážně jen v zimním a zčásti podzimním a jarním období (XI až IV), v některých případech však sýkory a pravidelněji zvonci zaletovali na krmítka přes celé jaro až do začátku léta. Ptáky jsem odchytával za pomoci sklopky umístěné přímo na krmítku a prováděl jejich kroužkování, vážení a proměrování. Získané údaje jsem vyhodnotil u nejčastěji chytaného druhu zvonka zeleného (MILES, 1968), zčásti u některých dalších (MILES, 1975). Při vyhodnocování výsledků se výrazně uplatňovaly i retrapy (kontrolní odchyty již kroužkovaných ptáků).

Pozorování a odchyty jsem prováděl v Praze, Vrchlabí, Hostinném a na některých horských boudách v Krkonoších v letech 1962 až 1995.

PŘEHLED POZOROVANÝCH DRUHŮ

Holub domácí zdivočelý (*Columba livia f. domestica*)

Pouze zřídka v Praze, slunečnici na krmítkách nevyhledává, dává přednost obilninám a pečivu.

Hrdlička zahradní (*Streptopelia decaocto*)

U krmítek jen v Praze a v Horním Maršově v Krkonoších v malém počtu. Přítomna i u krmítek se slunečnicovými semeny.

Žluna šedá (*Picus canus*)

Výskyt u krmítek zaznamenán ve dvou případech. 29.3.1970 kroužkoval Fišer ve Vrchlabí adultního samce a v říjnu a listopadu 1971 jsem pozoroval vícekrát 1 exemplář v Bedřichově ve Špindlerově Mlýně (MILES, 1986).

Strakapoud velký (*Dendrocopos major*)

Jednotliví jedinci se zdržují u krmítek týdny i měsíce, nikdy jsem však nepozoroval více než 2-3 exempláře najednou.

Strakapoud prostřední (*Dendrocopos medius*)

20.10.1972 jsem kroužkoval na venkovním krmítku v zámeckém parku ve Vrchlabí adultního samce (MILES, 1986).

Červenka obecná (*Erithacus rebecula*)

Vzácný výskyt ojedinele přezimujících jedinců v nižších polohách (Praha, Hostinné). Podobně jako některé další druhy ptáků s jemnějšími zobáky (mlynařík, šoupálek) je schopna konzumovat pouze zbytky ze slunečnicových semen rozlouskaných na krmítkách zvonky, hýly či dlasky.

Kos černý (*Turdus merula*)

Na krmítkách se slunečnici jen zřídka, preferuje sušené jeřabiny, krájená jablka apod.

Mlynařík dlouhoocasý (*Aegithalos caudatus*)

Jen výjimečně, ve skupinkách (rodinkách), nezdrží se.

Sýkora babka (*Parus palustris*)

Místo u krmítek obvyklá i ve vyšších horských polohách, kde již zpravidla nehnízdí.

Sýkora lužní (*Parus montanus*)

U krmítek ji pozorují teprve v několika posledních letech u Rýchorské boudy a v Hostinném. Vyžaduje blízkost lesa.

Sýkora parukářka (*Parus cristatus*)

Pouze zřídka a jednotlivě, vždy v blízkosti lesa.

Sýkora uhelníček (*Parus ater*)

Je vázána na les, kde někdy u krmítek zcela převládá. Jedná se však patrně převážně o migrující ptáky, výskyt místní hnízdní populace v zimě u krmítek se dosud nepotvrdil (MILES 1992).

Sýkora modřinka (*Parus caeruleus*)

V nižších polohách obvyklá, v zimě se objevuje u krmítek dosti často i výše v horách (Rýchorská bouda, 1000 m n.m.), kde již nehnízdí.

Sýkora koňadra (*Parus major*)

Obvykle nejčastější druh u všech typů ptačích krmítek. V Krkonoších lze konstatovat velkou rozmanitost jejího počinání v mimohnízdním období. Část populace je stálá, část přelétavá i tažná, u krmítek dochází k jejich dočasné koncentraci. Tak u jediného krmítka ve Špindlerově Mlýně bylo 15.-21. března 1973 okroužkováno 421 exemplářů (OUZKÝ, 1976). Kontrolní odchty pocházejí až z oblastí východně od Moskvy a z Francie (MILES, 1992). S příchodem jara a i v zimě při oteplení a malém množství sněhu se její zájem o krmítka zmenšuje. Je jedním z nevhodnějších druhů pro biologickou ochranu lesních i zahradních dřevin. Snadný odchyt u krmítek a v ptačích budkách z ní činí také vhodný objekt pro biometrická měření a sledování proměnlivosti tělesných znaků. Tuto problematiku řešil v podhůří Krkonoš GRÚZ (1986).

Brhlík lesní (*Sitta europaea*)

Patrně nejstálejší druh, který se od místa svého hnízdění daleko nevzdaluje. U krmítek se vyskytuje pravidelně, bývají to však i po více let stále stejní jedinci, nikdy ve větším počtu. Výskyt i ve vyšších horských polohách do 1000 m n.m.

Šoupálek dlouhoprstý (*Certhia familiaris*)

Jen výjimečně, jednotlivě, někdy však i opakovaně.

Sojka obecná (*Garrulus glandarius*)

Někdy i pravidelněji ve skupině, záhy z rána, jeví velkou ostražitost, vždy u lesa (Rýchorská bouda, 1000 m n.m.).

Ořešník kropenatý (*Nucifraga caryocatactes*)

U krmítek v Krkonoších zastížen jen ve dvou případech 1 ex. (Špindlerův Mlýn - Dívčí Lávky a Rýchorská bouda), zdržoval se zde však dlouhodoběji.

Vrabec domácí (*Passer domesticus*)

Pouze ve městech a obcích, slunečnicová semena však nepreferuje. Požírá i obilniny a pečivo. Jeho odchyt je obtížnější.

Jikavec severní (*Fringilla montifringilla*)

Na krmítkách, ať již okenních či venkovních, se objevil jen zřídka, v poněkud větším počtu (odchyceno 6 ex.) jen v dubnu 1995 u Rýchorské boudy. Domnívám se, že jikavců zimujících

a protahujících u nás ubývá. O skutečnosti, že zimující jikavci mohou být vhodným objektem pro intenzivní sledování, svědčí práce Havlína (HAVLÍN, 1957).

Pěnkava obecná (*Fringilla coelebs*)

U krmítek jen zřídka a v malém počtu, hlavně v době jarního přeletu. Do krmítek zaletuje nerada, potravu hledá pod nimi na zemi.

Zvonek zelený (*Carduelis chloris*)

V krmítkách nabízenou potravu (slunečnicová semena, ptačí zob) využívá ze všech našich ptáků nejvíce a může tak činit na rozdíl od ostatních návštěvníků ptačích krmítek takřka v průběhu celého roku. Je proto vynikajícím a snadno dostupným objektem pro sledování např. sezónní proměnlivosti ptačího těla a problémů souvisejících s populační dynamikou. Na krmítka zaletoval v hojném počtu jak ve městech (Praha, Vrchlabí), tak i u horských bud až do nadm. v. 1000 m. Jeho odchyt bývá snadný. V zimním období velmi přibývá na hmotnosti těla (MILES, 1968), což lze odchty na krmítkách dobře prokázat.

Čížek lesní (*Carduelis spinus*)

Na krmítka se slunečnici přiletují čížci pouze zřídka, patrně v době, kdy kulminují jejich předjarní migrace, tehdy se však objevují i ve větším množství. Pozorováno v Hostinném na venkovním krmítku na okraji lesa a ve Vrchlabí na okenním krmítku na budově muzea.

Čečetka zimní (*Carduelis flammea*)

Vzácný výskyt jednotlivých jedinců u venkovních krmítek, někdy však setrvá u krmítka po několik dnů.

Křivka obecná (*Loxia curvirostra*)

Občas zaletovalo několik jedinců na krmítko se slunečnicí u Rýchorské boudy v Krkonoších, 1000 m n.m., nikdy se však zde dlouho nezdržely.

Blask tlustozobý (*Coccothraustes coccothraustes*)

Některé roky zaletovali k okenním i venkovním krmítkám ojedinelí blasci dosti často, u jiných se však za celou zimu vůbec neobjevili. Většina ostatních ptáků se jich na krmítku obává.

Hýl obecný (*Pyrrhula pyrrhula*)

Na krmítkách zpravidla jen ojedinele, v daleko menším počtu nežli sýkory a zvonci. V dubnu 1995 se však objevili ve velkém počtu (desítky jedinců pohromadě) na venkovním krmítku se slunečnicí u Rýchorské boudy. Vůči ostatním ptákům se nechovali nikterak agresivně. Je otázkou, zda se jednalo o místní populaci či migranty. Průměrná délka křídla samců odchycených od 25.3. do 20.4.1995 (92,6 mm v rozmezí 86-98 mm, n = 25) byla o 3,5 mm větší než u krkonošské hnízdní populace (86,1 mm v rozmezí 84-93 mm, n = 77) a podobně také průměrná délka křídla samic (91,7 mm, 89-94, n = 18) byla o 4,1 mm delší než u krkonošské hnízdní populace (87,6 mm, 82 - 92, n = 26) - MILES (1975). Jednalo se tedy pravděpodobně o výskyt severnější, tělesnými rozměry větší populace i v pokročilém jarním období.

DISKUSE

Lze konstatovat, že ptačích krmítek je možné vhodně využívat ke sledování populací ptáků, přičemž se naskýtá m.j. řešení následujících problémů:

1. Otázka stálosti populací - zda která hnízdní populace setrvává u nás i v zimním období a v jaké míře, poměr stálých ptáků a migrantů.
2. Stanovení biometrické charakteristiky v zimním období se vyskytujících populací, ať již stálých ptáků či migrantů - délky křídla a ocasu, hmotnosti těla, apod.
3. Sledování proměnlivosti tělesných znaků, např. hmotnosti těla a množství podkožního tuku, kde jde zároveň i o rozlišení migračního a zimního tučnění.
4. Řešení možnosti biologické ochrany, udržení ptáků za pomoci krmítek tam, kde je jich v dané době z hlediska ochrany porostů nejvíce zapotřebí. Touto problematikou se zabývá v široké míře nejnověji zejména MÖCKEL (1992) v imisemi narušených lesích na německé straně Krušných hor.

Výhodou krmítek je poměrně snadná možnost pravidelného pozorování a odchytu i většího počtu některých druhů ptáků (zvoněk zelený, sýkory, někdy i brhlík lesní, hýl obechý, čížek lesní). Je ovšem nutno upozornit, že pouhý odchyt a kroužkování těchto obvyklých druhů, bez následného řešení shora uvedených a podobných problémů, není vzhledem k cenám a nedostatku ornitologických kroužků příliš žádoucí.

SOUHRN

V letech 1962-1995 jsem na okenních krmítkách v Praze, ve Vrchlabí, v Hostinném a u některých horských bud v Krkonoších, kde bylo krmeno hlavně slunečnicovými semeny, zaznamenal výskyt 27 druhů ptáků. Nejlépe se na krmítka adaptuje *Carduelis chloris*, který na ně zaletoval i v hnízdním období, ostatní druhy jsem pozoroval hlavně jen v zimě. Častým návštěvníkem na všech sledovaných místech byla *Parus major*, následovala *P. caeruleus* a *P. palustris*. Ve vyšších horských polohách při okrajích lesů dominuje v některých letech *P. ater* a *Pyrrhula pyrrhula*. K pravidelným návštěvníkům ptačích krmítek náleží místy *Dendrocopos major*, *Parus montanus*, *Sitta europaea*, *Garrulus glandarius* a *Coccothraustes coccothraustes*, v obcích *Passer domesticus*, *Columba livia f. domestica*, *Streptopelia decaocto* a *Turdus merula*. Zřídka, ale zpravidla ve větším počtu jedinců přiletují *Carduelis spinus*, *Fringilla montifringilla*, *Loxia curvirostra* a *Aegithalos caudatus*. Ostatní zjištěné druhy - *Picus canus*, *Dendrocopos medius*, *Nucifraga caryocatactes*, *Fringilla coelebs* a *Carduelis flammea* se objevily u krmítek jen výjimečně.

Je poukázáno na druhy, které jsou již podrobněji biometricky zpracovány a u kterých jsou získány konkrétní poznatky o stálosti výskytu či migracích (*Parus major*, *Fringilla montifringilla*, *Carduelis chloris*, *Pyrrhula pyrrhula*). Je diskutována možnost využití ptačích krmítek při sledování stálosti populací, stanovení biometrických charakteristik u krmítek přítomných ptáků, sledování proměnlivosti jejich tělesných znaků, zejména hmotnosti těla a při biologické ochraně porostů.

SUMMARY

In 1962-1995 the occurrence of 27 species of birds was recorded on feeders both on windows and in the court yards in Prague, Vrchlabí and Hostinné and at some mountain chalets. The most frequently species was *Carduelis chloris*, which visited the feeders all the year round. Another frequent visitor was *Parus major*. In the mountains it was *Parus ater* and *Pyrrhula pyrrhula*, and in villages *Passer domesticus*, *Columba livia f. domest.*, *Streptopelia decaocto* and *Turdus merula*.

LITERATURA

- GRÚZ, J. 1996: Tělesné rozměry sýkory koňadry (*Parus major* L.) v Podkrkonoší na okrese Trutnov. - Opera Corcontica, 23: 157-170.
- HAVLÍN, J., 1957: Kolísání tělesné váhy pěnkav jikavečů (*Fringilla montifringilla* L.) zimující u nás. - Zooloch listy, 6: 247-256, Praha.
- MILES, P., 1968: Proměnlivost tělesné váhy zvonka zeleného (*Chloris chloris* L.) v průběhu roku. - Opera Corcontica, 5: 201-211.
- MILES, P., 1975: Ptactvo Krkonoš. Kandidátská disertační práce.
- MILES, P., 1986: Die Vögel des Krkonoše Gebirges. - Acta Universitatis Carolinae - Biologica 1985: 1-100, Praha.
- MILES, P., 1992: Osídlenci ptačích budek v imisemi narušených lesních porostech Krkonoš. - Opera Cocontica: 29: 155-170.
- MÖCKEL, R., 1992: Häufigkeitsveränderungen höhlenbrütender Singvögel des Fichtenwaldes während des „Waldsterbens“ im Westerzgebirge. - Zool. Jb. Syst., 119: 437-493, Jena.
- OUZKÝ, K., 1976: Jarní průtah sýkor Špindlerovým Mlýnem v roce 1976. - Prunella, 2: 12, Vrchlabí.

ADRESA AUTORA:

RNDr. Petr Miles, CSc.
Správa KRNP
543 01 Vrchlabí